

Осврт на правце развоја програма војне индустрије мањих средње развијених земаља

УДК: 623.483(1-773)

Проф. др Момчило Милиновић

У раду су размотрени проблем и приступ развоју наменске индустрије. Одређене су главне особености начина производње у односу на цивилну индустрију у којој се реализују слични садржаји по нивоу сложености. Утврђена је основна карактеристика уобичајеног начина рада војних индустрија мањих земаља, чији се пројекти углавном воде буџетски, централизовано, у организацији државних институција. Указано је на предности и недостатке тржишних и буџетских оријентација војне индустрије. Посебно је наглашен значај комбиноване оријентације, у којој би се оптимално користиле предности и анулирали недостаци сваког начина појединачно. Такође, указано је на чињеницу да избор комбинованог начина одређују потребе државне институције и армије зависно од њихових програмских оријентација и да је у периоду формирања интегрисаног буџетско-тржишног система најповољније да се користе потребе модернизације армије као циљна функција интегрисаног истраживања, развоја и производње средстава наоружања и војне опреме.

Увод

Развој војне индустрије специфичан је сегмент привреде који, скоро свуда у свету, има дубоко државни карактер. Он има бројне особености како у погледу карактера производње, тако и у погледу обима, финансирања или одлучивања о одређеним производним програмима. Тиме се тзв. војна производња битно разликује од осталих привредних грана, иако у већини земаља које је поседују има, између осталог, и тржишну, профитну улогу.

Карактеристике начина рада војне индустрије мањих земаља

Према досадашњој развојно-организационој структури, војна индустрија се у мањим средње развијеним земљама ослањала у знању и у реализацији пројеката на државне и војне органе и институције. Цивилне институције изван војне или државне контроле укључиване су када је

то било неопходно за реализацију специфичних поткомпонената или подсемената у комплексним развојно-истраживачким пројектима. Војни и државни развојни центри најчешће су водили истраживачке пројекте и пратили их до нивоа „0“ серије, а финансирани су их из буџета. Развојни центри индустрије, који су били унапред одабрани и специјализовани за одређене послове, усавршавали су и квалификовали свој кадар, опрему, расположиве машине и технологију да би освојили одређени производ у траженом серијском обиму без већег упуштања у научно-технолошку садржину пројекта. Инвестиције су обезбеђиване повољним државним кредитима, а за исход пројекта потпуно су одговарале државне и војне институције и овлашћени руководиоци пројекта.

Такав систем показао је одређене предности и недостатке. Предност је била скоро сигурна реализација пројекта, без обзира на цену, улагања и рокове, као и сигурно освајање технологије која се уводи кроз постављени пројекат, што је несумњиво била укупна добит за ниво привреде у земљи у целини. Недостаци су били дуги рокови, као и спорне цене за поједине пројекте чија реализација економски није била оправдана. Поред тога, значајан недостатак је била немогућност брзог и правременог враћања великих средстава уложених у привреду због ограниченог коришћења капацитета и технологија, као и због немогућности примене освојених технологија на развој робе широке потрошње. Такав модел, ипак, давао је одговарајуће резултате и показивао укупне предности у дугогодишњем развоју и војне и цивилне индустрије.

Главни проблеми који настају из таквог начина рада, везаног за централизовано управљање технологијама и пројектима војне индустрије, нису узроковани његовом организационом суштином, већ немогућношћу краткорочног враћања уложених средстава буџетским институцијама. Оне због тога све више сиромаше и прибегавају нереалној селекцији пројеката, што коначно доводи до укупног научног и технолошког пада целокупне војне индустрије.

Почетак таквог пада јесте ситуација да војна индустрија више није у стању да реализује веће системе. Обично почиње да набавља компоненте из иностранства, чак и када располаже знањем за производњу већине тих компонента. Када таква ерозија једанпут отпочне да гаси одређене производе и технологије, неопходно је веће инвестиционо улагање да се такво знање поново преточи у производ. Ако такво улагање изостане, неопходна је организована и сасређена иницијатива државе да се компаније, способне за производњу одређеног производа, упуште у освајање изгубљених и остављених технологија и производа. Због економских разлога иницијативе за враћање и потпуну супституцију свих војних технологија често су скромне, споре, а понегде можда и непотребне.

Војна индустрија, због својих специфичности може да има два економска и развојна импулса: потребе домаћих оружаних снага и

тржишну оријентацију на стране кориснике. И једна и друга оријентација, када преовладају, имају предности и недостатке. Оријентација на потребе домаћих оружаних снага је нужност, потреба и, често, законска обавеза војне индустрије. Међутим, понекад економски и други услови нису сагласни са могућностима, што војну индустрију доводи у тежак положај. Насупрот томе, оријентација на тржиште је ризик који не треба да сноси држава, и буџет у целини, већ, пре свега, заинтересовани инвеститор. Најповољнија оријентација јесте одговарајуће дозирање однос између домаћих и страних тржишних потреба и, на основу тога, максимално коришћење тржишних услова за решавање домаћих проблема и потреба.

Да би се проучио један од могућих аспеката опредељења војне индустрије – *развојно-истраживачки аспект*, треба узети у обзир и следеће чињенице и претпоставке:

1. У будућности се може очекивати, на политичком нивоу, мултиполарно глобално светско уравнотежење војних потенцијала, у оквиру којег ће Балкан бити регион посебног посматрања и посебне пажње. Смањење или повећање војног потенцијала не мора увек да значи и смањење или повећање борбене ефикасности једне армије. На то посебно може да утиче техничко осавремењавање армије, а тиме и другачија организација, коју условљавају савремена техничка решења. Дакле, *техничка модернизација* је нужност која прати смањење војног потенцијала без смањења борбене ефикасности, односно она значи повећање борбене ефикасности.

2. Политичку и војну агресивност западне алијансе широм света форсира америчка армија. То, наравно, умногоме утиче на техничко опремање страних армија, нарочито у мањим и слабо развијеним земљама чија је политика наклоњена Западу. Буквално, то значи и усмеравање избора техничког потенцијала тих армија на техничка решења западних армија. Неки њихови сегменти су битно другачији од техничких решења која је развијао и обилато продавао у тим земљама и бивши Совјетски Савез, као и земље Источног блока. У тим земљама, знања војне индустрије и војних и цивилних истраживачких и развојних центара који могу да обављају специфичне задатке *имплементације источних војнотехничких решења на западна техничка решења, и обрнуто*, корисна су и тржишно употребљива.

3. Тешко је претпоставити да је у условима садашње светске политике, као и економске и кадровске ситуације, могуће приступити развоју комплексног борбеног система у мањој средње развијеној земљи, с потпуним домаћим развојем свих подсистема и компонената у систему. Вишегодишња улагања, уз учешће ширег круга привредних субјеката окупљених на пројекту, тешко је обезбедити без одговарајућих јасних тржишних пројекција и поузданих гаранција да ће се средства вратити од стране будућих корисника. Такође, поставило би се питање могућности формирања националних експертских тимова за поједине кључне подобласти, а у неким сегментима и питање теоријског знања, с обзиром

на чињеницу да често врхунска знања из појединих области имају само највеће светске силе. Такви системски пројекти би се, вероватно, одужили и дошли у фазу неисплативости, што би тржишни услови одмах оштро казнили, па пројекти никада не би ни били реализовани.

Однос потреба модернизације и могућности војне индустрије

На основу наведене анализе закључак се намеће да би реалност мањих, као и већих средње развијених земаља могла да буде једино континуална *модернизација постојећих борбених система којима одређена земља већ располаже*, затим *производња компонената и подсистема*, као и *кооперација са великим произвођачима* у великим и технолошки развијеним земљама и војним индустријама.

Модернизација је широк појам и обухвата различите аспекте наоружања, војне опреме и војних система уопште. Њен циљ је, пре свега, повећање борбене ефикасности применом нових техничких решења на већ постојеће борбене системе, подсистеме или елементе. Замена средстава новим средствима већ је нови, скупљи и дуготрајнији процес развоја и улагања, па чак и онда када се борбена средства и техника набављају од страног испоручиоца. Модернизација, такође, може обухватити и унапређење неке логистичке функције из домена технике, одржавања, снабдевања, праћења и слично. Такав глобални пројекат садржи основну развојно-истраживачку, научно-техничку и индустријску компоненту и има вишезначне импликације:

1. Организационо, технички, стручно и научно поставља основне правце даљег рада и развоја већине сегмената војне индустрије према доктрини шта набавља, а шта намерава да модернизује властитим развојем. Такође, универзитетске, школске и друге институције усмеравају оспособљавање кадра за потребе војне индустрије у истом смеру, а пословни и управни естаблишменти, који се баве тим питањем, добијају дугорочну програмску оријентацију.

Такав приступ равноправно укључује различите сегменте војне индустрије, тј. разнородне индустријске делатности које обухвата војна индустрија. Дакле, произвођаче базних војних сировина (експлозиви, барут, ракетна горива итд.), затим произвођаче муниције, произвођаче оружја и оруђа, произвођаче опреме и компонената система (хидраулика, електроника итд.) и, на крају, крупне финалисте који интегришу борбене системе.

3. Свака грана у оквиру војне индустрије тада јасно види властите правце развоја у области подзadataка модернизације који се тичу техничких, технолошких и развојних решења. Самим тим, омогућава им се да траже од развојних, научних, истраживачких и образовних институција и кадар, и научне теме, и технолошку и техничку опрему за задатке који су интегрисани у укупни програмски задатак модернизације.

4. Крајњи корисник, без обзира на то да ли је домаћи (тактички носилац развоја и модернизације) или страни (тржишни), има јасну слику о дугорочним, средњорочним или краткорочним улагањима у одређени потпројекат. Наиме, сваки потпројекат је јасан део укупног пројекта модернизације, с јасним излазом и јасним путем шта, када, у кога и колико треба уложити да би коначни производ био реализован са траженим карактеристикама.

Коначно, научни, стручни и технички потенцијал земље различитих профила окупља се око потпројеката и тема које имају заједнички циљ. Тиме се кадар одржава у пројектној и развојно-интелектуалној кондицији и на нивоу „критичне масе знања“, која увек може да се употреби за реализацију нових развојних пројеката. Такође, универзитетски кадар, студенти, дипломци, магистранти, докторанти, стручни и научни радници у институтима, сарађују и раде за потребе сврсисходних и усмерених истраживања, а не према властитом научном нахођењу или финансијском импулсу за неодређени програм.

Закључак

Организација таквог макропројекта може да почива на организовању сарадње развојних функција крупних предузећа која имају искуства са војним програмима. Наравно, не треба занемарити улогу државних органа, а пре свега министарства одбране и генералштаба, као и тржишних компанија које већ постаје на светским пијацама наоружања и војне опреме. Њихова улога мора да буде законом задата, координаторска, компатибилна и комплементарна, али вероватно не и наредбодавно руководећа. Наиме, сваки естаблишмент – државни или тржишно-маркетиншки или државно-агенцијски, управља системом на основу буџетских пројекција с одговорношћу која има променљиву компоненту руководствене ефикасности, насупрот интересне организованости, која увек садржи егзистенцијалну, како дневну, тако и дугорочну компоненту. Самим тим, измењивост према циљевима, како метода рада, тако и програма и програмских решења, лакши је захват код интересне организације с крупним предузећима и институтима, него код државно-буџетских или тржишно-комерцијалних и финансијских магната, код којих су виши интереси или партикуларни финансијски интереси изнад утврђених циљева и разлога заједничког организовања. Без обзира на могуће методе организовања, здрава индустријска и научна организованост на јасним интересним принципима, који произилазе из циљева који су постављени са јасним роковима, ценама, извршиоцима, наручиоцима и контролорима, најбољи је предуслов да се мање и средње развијене земље ревитализују у сегменту наменске индустрије, да обављају задатке модернизације властите националне армије и реализују потребе домаћих оружаних снага, да укључе реалну домаћу памет, знање и искуство у нове подухвате и поставе своје производне и технолошко-научне капацитете на реалне основе.

То не значи да велике компаније средње развијених земаља, нарочито ако су из групе мањих земаља, не треба да се ослањају у својим визијама развоја на државу. Напротив, управо од државне стратегије и државних министарстава треба да добијају главне правце и визије, па и средства на која треба да се ослањају у својим великим развојним програмима, посебно када је реч о наменској индустрији. Тада оне имају и законом утврђене одговорности у односу на државу, односно на њене органе, као што су министарство одбране и друга министарства. Ипак, своју самоорганизованост морају да нагласе властитим одрицањем и улогом, а не наредбодавно, очекујући од државних органа формулу за успех или сваљујући на њих разлоге за пословни неуспех. Закони малих средње развијених земаља треба да су довољно флексибилни за моделе економско-интересне самоорганизације и довољно рестриктивни за заштиту националних и државних интереса од сваке тржишне злоупотребе на унутрашњем и међународном плану, нарочито у сегменту наменске индустрије.

Тако реafirмисан пословно-индустријски потенцијал чини синергијски модел који је оптимално прилагођен земљи и привреди која има свој градијент развоја. При том не стагнира и не чека да инострани тржишни (или политички) импулси диктирају њене токове, капацитете и нивое технолошке упослености, већ спремно остварује континуалне циљеве модернизације властите армије и учествује на светској пијаци научно-технолошког и тржишно-производног маркетинга наменских производа са домаћим референцама и доказаним квалитетом и применом.